

НАУКОВІ КУЛЬТУРОЛОГІЧНІ СТУДІЇ

В.В. АТЛАНОВ,
здобувач КНУКіМ,
викладач кафедри дизайну
ВП «МФ КНУКіМ»,
м. Миколаїв

ПАРК «ЛІСКИ»: ІСТОРІЯ ТА ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ

Парк «Ліски» – єдиний парк міста Миколаєва, що має у своєму складі ділянку території, яка збереглася у первісному вигляді з часів заснування міста. Унікальність цієї ділянки підсилює той факт, що ця територія – місце виникнення та до недавнього часу єдиний у світі ареал розповсюдження рідкісної рослини, занесеної у Червону Книгу України та до Європейського Червоного списку Міжнародного союзу охорони природи (International Union for Conservation of Nature, IUCN) – волошки білоперлинної (*Centaurea margaritalba* Klok.). До кінця 90-х років ХХ століття волошка білоперлинна зростала в парку «Ліски», але зникла в результаті заліснення пісків [1].

Це сталося внаслідок безвідповідального втручання в екосистему парку в процесі багаторазових стихійних лісових насаджень, що відбувалися без участі науковців та без розробки ландшафтного проекту. Разом із волошкою білоперлинною було втрачено ще багато видів степових рослин, що споконвіку зростали у цієї місцевості, а саме: сон лучний (*Pulsatilla pratensis*), ковила пірчаста (*Stipa pennata*), ковила волосиста, або тирса (*Stipa capillata*), мигдаль степовий або бобовник (*Amygdalus nana*), береза дніпровська (*Betula bogysthenica*), ряст Пачоського (*Corydalis raczorskii*) та багато інших [2].

Стан парку наразі досить невизначений. З одного боку він має статус парку-пам'ятки садово-паркового мистецтва місцевого значення [2], а з іншого – типовий міський парк культури та відпочинку. Природоохоронний статус значно обмежує проведення робіт з реконструкції, мета якої – приведення парку до сучасного рівня садово-паркового мистецтва, але збереження поточного стану парку також не сприяє успіху природоохоронних заходів оскільки стихійне рекреаційне навантаження, яке відчуває екосистема парку, завдає величезну шкоду залишкам унікального природного середовища, які ще існують на окремих ділянках парку. Вочевидь актуальним є пошук рішення проблеми гармонізації цих двох факторів.

Для оцінки можливостей реконструкції парку було проведено історичний аналіз території, та композиційний аналіз сучасного ландшафту. На підставі результатів аналітичних досліджень було запропоновано кілька рекомендацій для розробки стратегії подальшого розвитку парку з ціллю відновлення втраченої рослинності та приведення парку до сучасного вигляду з урахуванням рекреаційних та природоохоронних завдань.

Першу згадку про урочище «Ліски» ми зустрічаємо у листі полковника Фалєєва до князя Потьомкіна від 14 серпня 1790 року [3]. У цьому листі детально описується місцевість «Ліски», склад рослинності, наявність колодязів та якість питної води. Зокрема згадується про «... 35 гаїв з дикорослих дерев (берести, берези, осики, дуби), фруктові сади, колодязі...». На той час місцевість уже була колонізована Францем Фабре – російським купцем швейцарського походження, який придбав цю землю у 1784 році. Ймовірно це його фруктові сади мають на увазі. Пізніше, під керівництвом адмірала А.С. Грейга, що головував у місті з 1816 по 1833 рік, урочище було уперше реконструйоване – прибрано, розчищено, насаджено дерева, побудовані садиби. Однак втручання було досить делікатним, оскільки в опису місцевості видатного гідрографа, генерала флоту М.М. Кумані від 1887 року ми знову зустрічаємо згадку про «...35 гаїв дикої рослинності під загальною назвою Ліски...» [4]. Ті ж самі 37 гаїв згадуються у докладі Я. Етінгера, дослідника місцевості, від 1897 року. Як ми бачимо, ландшафт урочища Ліски суттєво не змінювався протягом сотні років.

За часи Громадянської війни майже всі дерева парку було вирубано. А відновлення почалося лише у 50-ті роки ХХ століття. Воно проходило методом «народної розбудови», тобто без якогось чіткого плану та екологічного дослідження. У результаті було насаджено адвентивну рослинність, яка раніше в цих місцях не проростала.

Розширення міста, намив узбережжя річки Південний Буг, забудова жилого масиву навколо парку призвели до зменшення території у парку у десятки разів та до руйнування його екологічної системи.

Ландшафтна композиція парку «Ліски» будується навколо центральної алеї, що перетинає західну частину парку. До неї притуляються об'єкти відпочинку, дитячі та спортивні майданчики, тощо. У північній частині парку встановлено скульптурну групу, від якої зіркоподібно розходяться доріжки. Скульптура є домінантою в цій частині парку. Що стосується озера та території на схід від нього, то ця частина парку заповідна і тому не має обладнаних маршрутів, упорядкованих ділянок та узбережжя озера. Рослинність, що проростає на цій території, композиційно не ув'язана з основними маршрутами парку і створює дещо відокремлену зону. Отже, ми спостерігаємо наявність двох окремих зон парку (назви дещо умовні, надані тільки для загальної їх характеристики):

- *зона культури та відпочинку*, що характеризується упорядкованістю маршрутів, наявністю достатньої кількості малих архітектурних форм та обладнання для цивілізованого відпочинку відвідувачів;

- *заповідна зона*, що характеризується відсутністю вищезазначених об'єктів, її стан близький до стану дикої природи.

Якщо перспектива подальшого розвитку зони культури та відпочинку питань не викликає (вона має розвиватися відповідно до загальносвітових тенденцій), то перспективи заповідної зони викликають занепокоєння.

Практика довела, що статус заповідної території не допоміг зберегти унікальну рослинність [2] – вищезазначені види було втрачено уже при наявності природоохоронного статусу парку. Сам по собі статус не може зупинити стихійне рекреаційне навантаження. Але у комплексі з відповідним упорядкуванням, обладнанням та благоустроєм території рекреаційне навантаження можна значно знизити за рахунок перенесення його у відповідні місця. Додатково, упорядкування заповідної території таким чином, щоб ув'язати її композиційно із зоною культури та відпочинку, дозволить значно підвищити художню виразність парку в цілому, створити йому неповторний художній образ.

На підставі проведеного аналізу можна зазначити, що:

- у процесі розвитку парку «Ліски» у ньому склалися дві функціональні зони: зона «культури та відпочинку» та заповідна зона;
- природоохоронний статус парку не може зупинити стихійне рекреаційне навантаження його заповідної зони;
- парк потребує сучасної реконструкції, з урахуванням культурно-історичного та екологічного значення (упорядкування заповідної зони значно зменшить шкоду від рекреаційного завантаження);
- необхідно провести заходи з відновлення втраченої рослинності парку, а для цього необхідно відтворити хоча б на невеликій ділянці умови, для її існування (тобто такі, які були у XVIII – XIX сторіччях);
- при розробці проекту реконструкції доцільно ув'язати композиційно обидві зони парку, чим підвищити його художню виразність і створити йому єдиний неповторний образ.

Список використаних джерел:

1. Перлини піщаної флори у пониззях Південного Бугу та Інгулу. Серія: Збереження біорізноманіття в Приморсько-степовому екокоридорі / під ред. Г. В. Коломієць. – К.: Громадська організація «Веселий дельфін», 2008. – 40 с.
2. Деркач, О.М. Про необхідність збереження біотичного та ландшафтного різноманіття парку «Ліски» (м. Миколаїв) [Текст] / О.Деркач // Збережемо для нащадків: матеріали II Миколаївських міських екологічних читань. Миколаїв, 27 листопада 2009 р. / Управління охорони навколишнього природного середовища департаменту ЖКГ виконкому Миколаївської міської Ради, Міський Центр екологічної інформації та культури [та ін.] ; уклад. І.Б. Чернова. – Миколаїв: ІЛОН, 2009. – 64 с..
3. Записки Одесского императорского общества истории и древностей, том 2. – Одесса, типография А. Шульца. – 1886г. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://book-olds.ru/BookLibrary/48002-Odesskoe-OID/1848-50.-Zapiski-Odesskogo-Obschestva-Istorii-i-Drevnostey.-Tom-2.html>. – Назва з екрана.
4. Купцов, В. Отчёт о поисково-исследовательской работе. Парк «Лески». Звіт про пошуково-дослідницьку роботу. Парк «Ліски» [Текст] / В.Купцов. – Николаев. – С. 1–25.